

UMĚNÍ DOPROVÁZET V PRŮBĚHU
KNĚŽSKÉ A ŘEHOLNÍ FORMACE.
ÚCTA PŘED POSVÁTNOU PŮDOU
DRUHÉHO ČLOVĚKA: BLÍZKOST A SVOBODA

A M E D E O C E N C I N I

ABSTRACT

The Art of Spiritual Direction in the Course of Priest and Religious Formation. The Respect of the Sacred Ground of the Other: Closeness and Freedom

The study of an Italian psychotherapist and theologian is focused on the distinguishing of the basic characteristics of good individual direction of people in the various steps of their spiritual formation and typologies of the guides, including the examples of some specific pathologies, which we can encounter in this area. The author mainly investigates the qualities of the relation between the guide and the guided.

Key words

Spiritual Theology; Spiritual Life; Spiritual Direction; Priest Formation; Religious Formation

DOI: 10.14712/23363398.2015.74

Název předkládané reflexe je sice velmi široký, ale podtitul téma lépe ohraničuje. V následujícím textu ve stručnosti představím (či spíše naznačím) okruhy důležitých otázek, které souvisí s individuálním duchovním doprovázením, především ty, které souvisí s kvalitou vztahu doprovázeného a doprovázejícího. Doprovázený má mít úctu k doprovázenému, měl by být schopen mu být dostatečně nablízku – a současně si být vědom hranic (mezi já a ty), aby proces duchovního doprovázení zůstal cestou svobodných kroků.

Musíme ovšem konstatovat, že tomu tak vždy není, duchovní doprovázení nebývá vždy správně pojato a může se stát způsobem invaze do nitra druhého člověka.

Také proto se nyní pokusím nabídnout několik prvků, které by tuto problematiku, jež stojí na pomezí spirituality a psychologie, mohly více objasnit. Doprovázet druhé je svého druhu umění, což neznamená, že by tu neplatila určitá objektivní pravidla.

V pozadí této reflexe stojí text *Evangelii gaudium*, tedy jakési programní prohlášení pontifikátu papeže Františka, a to zejména odstavec s názvem *Osobní doprovázení v procesech růstu*,¹ kde nalezneme výstižný obraz, jež jsem použil v názvu, totiž pojetí osoby jako „posvátného území“.²

1. Povaha a funkce osobního doprovázení

Můžeme začít možnou definicí toho, co je osobní duchovní doprovázení: *osobní doprovázení je služba staršího bratra (staršího ve víře a v učednictví), který se stává společníkem na cestě mladšího bratra a sdílí s ním kus jeho cesty; aby mu napomohl rozlišit přítomnost a působení Boha Otce v prostoru jeho života a aby mohl dospět ke svobodnému a odpovědnému rozhodnutí, ve stopách Syna.*

Účelem duchovního doprovázení obecně je vzhledem k jeho obsahu formace křesťanské mentality a vnímavosti (svědomí), a to tak, aby odrážela ježíšovský postoj Syna, Služebníka, Beránka.

Už tato obecná definice nabízí důležité podněty k reflexi. Kdybychom je považovali za příliš samozřejmé a nevěnovali jim dostatečnou pozornost, riskujeme, že se vydáme směrem, který končí vážným zmatením základních pojmů.

1.1 Služba

Individuální doprovázení není úkon, jež má vyjádřit něčí autoritu, především tedy ne tu autoritu, která souvisí s mocí. Kdo doprovází, druhému člověku slouží, dává mu k dispozici svůj čas, zdroje, kompetenci, energii... A toto vše považuje za službu, ke které je povolán, aby napomohl růstu druhé osoby.

1.2 Starší bratr

Neužívejme bezmyšlenkovitě přízviska, jako je (duchovní) otec, matka, duchovní vůdce, duchovní průvodce. Jen jeden je otec a mistr...

¹ Srov. Papež František. *Evangelii gaudium*. Praha: Paulínky 2014, čl. 169–175.

² Tamtéž, čl. 169.

Stále více dnes tíhneme k posunu od výrazů, jako je „duchovní vedení“, k výrazu „duchovní doprovázení“. Doprovázející je „pouze“ starší bratr ve víře a v učednictví, a to v tom smyslu, že už si prošel určitý kus cesty, který ho dovedl a stále více vede k osobní angažovanosti ve víře a v následování. Doprovázející je ten, kdo poznal cestu. Proto má také určitou autoritu, která přesahuje prosté kamarádké vztahy či duchovní přátelství.

1.3 Mladší bratr

Duchovní doprovázení je vždy striktně *individuální* – doprovázíme *jednotlivce*, nikoliv skupinu, a to za využití klasického nástroje pomáhajících vztahů, tedy prostřednictvím osobního setkání tváří v tvář. Tato setkání probíhají „naživo“, pravidelně a relativně často, mají důvěrný charakter a svěřené informace se musí uchovávat v tajnosti. Vyžadují věnovat (a obětovat) druhému čas a zdroje, které vztah s druhým člověkem vyžaduje.

Dávejme si proto pozor, aby ve formaci nepřevážily ony zdánlivě „výhodnější“ a „ziskovější“ formy *skupinového vedení* (mám na mysli především ve formačních komunitách), které upřednostňují edukační zásahy vůči celé skupině a věnují málo pozornosti individuální formaci. Formace je jednoznačně osobní záležitost, jde o výchovnou interakci vůči jednotlivci, jeho osobním zkušenostem a prožívání, a to v kontextu, který mu má umožnit, aby svůj život svěřil do rukou staršího bratra či sestry a stále více ho připodobňoval životu Božího Syna. Ano, formace probíhá také prostřednictvím skupinové dynamiky a součástí formace je naučit se žít ve vztazích s druhými lidmi, avšak v žádném případě nelze zanedbávat a podceňovat osobní vztah doprovázejícího a doprovázeného, tj. duchovní vedení. Nic totiž nemůže nahradit meziosobní setkání, v němž se druhý může autenticky projevit. Odehrává se v přijímajícím prostředí, které druhému napomáhá k otevřenosti, kde se druhý může volně vyjádřit, projevit (i nechtěně) své emoce, objasnit vlastní pochybnosti, reagovat na podněty, a tak se druhému otvírat a dát se poznat. Nic v tomto ohledu nenapomáhá tolik jako rozhovor s druhým člověkem, důvěrný dialog, který zůstává jen mezi nimi.

1.4 Sdílení

Při individuálním doprovázení se nepoužívá *vzdělávací* slovník (typu učitel promlouvá k žákovi), ani se nemá nést v *paternalistickém*

duchu (typu otec promlouvá ke svému potomku), ani se nemůže spojit s jednoduše *přátelským* tónem a už vůbec si nevystačí s banálním *poučováním* nebo pouze s *pedagogickými* radami. Doprovázení vyžaduje *styl sdílení*, tedy sdílet s druhým člověkem to, co je nám vlastní a co jsme poznali, dělíme se tudíž o vlastní zkušenost s Bohem a o naši duchovní moudrost, o vlastní cestu víry. Bez samolibosti a velmi jednoduše: kdo se sdílí, nic nevnučuje a nic si nevynucuje, ale spíše povzbuzuje sdílení druhého. A jestli někdy smí nebo musí druhého napomenout, dělá to vždy s rozvahou a tak, aby ho co nejvíce vedl k tomu, že... druhý bude schopen sám sobě odhalit důvod k výtce (nebo se nechá napomenout Bohem a jeho Slovem).

1.5 Kousek cesty

Duchovní doprovázení konkrétní osoby není celoživotní záležitostí, doprovázíme ji na *určitém* životním úseku. Nejde o celoživotní či věčný svazek, který by znamenal nerozlučitelné spojení dvou osob, ale jedná se o *dočasný* vztah pro konkrétní životní období. Ještě jednou pozor: doprovázející má dbát, aby na sebe druhého příliš nevázal a nestavěl ho do jednu provždy dané role, kterou nelze změnit. Identifikace s rolí, a to i s rolí „duchovní osoby“, je vždy znamením křehké identity a nízkého sebevědomí, které kompenzujeme tím, že na sebe bereme různé „důležité“ role. Podobně doprovázená osoba musí dávat pozor, zda ona sama pomáhající vztah nevyužívá především jako prostředek k tomu, aby se vyhnula pocitu osamění a uspokojila vlastní potřebu na někom záviset.

1.6 Rozlišování Božího působení

Prvořadým cílem individuálního doprovázení je rozlišit *Boží přítomnost a působení* v životě věřícího člověka. Doprovázející na to nesmí nikdy zapomenout: vztah doprovázení nestojí na něm samotném, jde o někoho jiného. Ba víc: vztah stojí na *Boží* přítomnosti v druhém člověku. Doprovázející se ocitá tváří v tvář tajemství této přítomnosti. Jakékoliv nepřipadné vměšování do života mladšího bratra by byla nejen hloupá domýšlivost, psychologická a duchovní neomalenost a nepochopení zcela základních principů pomáhajícího vztahu, ale především by šlo o *projev neúcty vůči Bohu, nedostatek smyslu pro tajemství, projev velmi chatrného vztahu k Bohu a projev duchovní nezralosti a negramotnosti*. Ten, kdo neumí pomalíčku doprovázet druhého na cestě k tajemství a prakticky druhému vnutí svůj vlastní

pohled na věc, na sebe bere obrovskou odpovědnost: riskuje, že cestu druhého člověka deformuje a že ho Bohu vzdálí. Bere mu totiž možnost, aby se v potřebném tempu a s vynaložením patřičného úsilí naučil rozumět zvláštní Boží řeči a vnímat Jeho přítomnost, kterou nenajde ani v silném větru, v zemětřesení či v ohni, ale v „šepotu *lehkého vánku*“ (1Král 19,15). Jestliže se Bůh do lidského nitra nevlamuje urputnou silou, tím spíš by to neměl dělat ten, kdo má druhé osobě napomáhat růst ve vnímavosti vůči Bohu, jeho teologicko-duchovní vnímavosti, jež mu dovolí Boha poznat.

Individuální doprovázení patří do kategorie *prostředků*, jistěže významných, ale stále pouze a jen prostředků, které mají být ve službě vztahu k druhému, tedy k Druhému par excellence; není tu místo pro sebestřednost.

1.7 Svobodné a odpovědné rozhodnutí

Druhým pólem vztahu je doprovázená osoba, která musí růst natolik, aby se mohla rozhodnout odpovědět Bohu a zaujmout před ním postoj, který představuje nejnáročnější životní rozhodnutí. Individuální duchovní doprovázení je tu proto, aby věřícího vedlo ke zralé svobodě a odpovědnosti. Ta se projevuje jako rozhodnutí „pro Boha“, k němuž docházíme tváří v tvář jemu, sami za sebe: žádný formátor nebo vychovatel do této samoty s Bohem nemůže vstoupit. Dovést druhého na práh tohoto setkání je velkým znamením lásky vůči doprovázené osobě. Takový člověk si pak o to snadněji osvojí životní styl, který mu umožní, aby pak v průběhu života pokračoval ve vytrvalém hledání věčného Boha, a to relativně samostatně a s ochotou nechat se Jím dál přetvářet.

Jak vidno, už z těchto několika poznámek o povaze individuálního duchovního doprovázení vyplývá zřejmá povaha intervence a přítomnosti „staršího bratra“. Můžeme ji charakterizovat jako diskrétní bratrskou přítomnost, která je jasně zaměřena na službu druhému a Druhému a dbá na to, aby nejednala tak, že Bohem volaného člověka připoutá k vlastní osobě.

2. Požadavky kladené na doprovázejícího

Z povahy duchovního doprovázení pak vyplývají jeho specifické podmínky, týkající se především doprovázejícího. Tuto službu není schopen vykonávat každý a nelze se jí věnovat bez potřebné přípravy.

Kdo je k ní povolán, musí pozorně zkoumat vlastní motivace. Tyto kvality ho mají uschopnit k pomoci druhému ve dvou oblastech: jednak v rozlišování Božího působení, a posléze v rozhodování, k němuž má druhého povzbudit.

2.1 Rozlišování Božího působení

Doprovázející by měl mít následující vlastnosti či zkušenosti:

a) vlastní zkušenost na pozici doprovázeného

Ten, kdo doprovází druhé, by nejenže měl mít prožitou obdobnou zkušenost z pozice doprovázeného, ale měl by se k tomu ještě nechat dál doprovázet druhým člověkem a životem. Je to velice důležité, protože to svědčí o potřebném základním postoji, totiž o *inteligentní pokoře* člověka, který má potřebu konfrontovat se s někým v tomto typu rozlišování. Doprovázející, který se nikdy nenechal doprovázet, je nebezpečný domýšlivec, slepec, jenž vede dalšího slepce. Ukazuje to celá řada případů, kde došlo na cestě doprovázení ke skutečným úchylnám. Vidíme na nich i to, že kdo je domýšlivý, má obvykle i problém v oblasti *moci*, což se závažně odráží na způsobu, jakým utváří pomáhající vztah. Dobrým průvodcem je člověk, jehož charakter bychom popsali nejen jako *docilis*, ale *docibilis* – a to vůči životu, tedy věřící, který se nejen nechá doprovázet někým jiným, ale dovolí, aby i život sám byl jeho průvodcem a prostředkem formačního působení Boha Otce. Je to věřící, který se naučil učit se od života, a to celoživotně. Tato pokorná a inteligentní ochota učit se vede k velké moudrosti a stává se de facto jedním z cílů duchovního doprovázení.

b) Smysl pro Boží tajemství

Zde mám především na mysli schopnost postřehnout v životním příběhu druhého člověka Boží působení, nikoliv jednoduchou aplikaci předpokládaného teoretického poznání Boha. „Kdo doprovází,“ říká papež František, „dovede rozpoznat, že situace každého jedince před Bohem i jeho život milosti je tajemství, které nikdo nemůže poznat jen zvnějšku.“⁵ Vyžaduje to velkou pozornost a ochotu nechat se překvapit novostí a nevyzpytatelností Boha, možná i ochotu nechat si zpochybnit vlastní teologické názory a upravit je. Kdo doprovází, vždycky

⁵ *Evangelii gaudium*, čl. 172.

odhaluje nějaký nový prvek Božího jednání. Bývá jím překvapen a je za toto poznání vděčný.

c) Svazek důvěry („terapeutické spojenectví“)

Cílem individuálního doprovázení je dospět nejen k objektivní pravdě (tedy co Bůh koná v životě druhého), ale také k pravdě subjektivní (kým druhá osoba je, co prožívá, jaké problémy řeší, jaké jsou její obrany, obrazy Boha, pokušení...). Proto je zásadní vytvářet ovzduší, které napomáhá autentické otevřenosti mladého člověka, pocít, že může mluvit opravdu a skutečně o všem, s jistotou, že to nebude vyraženo dalším lidem ani jeho možným budoucím představeným.

Pro tento typ vztahu je skutečně zásadní *vzájemná důvěra*, která se vtěluje do vztahu, jež se v psychoterapii nazývá „terapeutické spojenectví“. Je to dohoda uzavřená před započítím cesty individuálního doprovázení, která zavazuje oba účastníky nemluvit s dalšími lidmi o obsazích jejich setkání. Jde o základní pravidlo církve, které zásadním způsobem ochraňuje možnost jednotlivce otevřít se a svěřit se staršímu bratru ve víře v záležitostech svého svědomí.⁴ Kromě toho, či ještě předtím, jde o základní psychologický předpoklad, který souvisí se svobodou a čitelností, nezištným zájmem a autenticitou postoje staršího bratra, jenž doprovází svého mladšího bratra. Má hájit nejhlubší soukromí druhého člověka a chránit Boží přítomnost v niterné sféře druhé osoby.

d) Rozlišování duchů

Podobně je důležité, aby ten, kdo doprovází, nezaměňoval Boží působení a plán s pocity doprovázeného, aby se právě pocity nestaly

⁴ Všechno, co duchovní doprovázející (kněz či laik) vyslechne během rozhovoru s osobou, kterou duchovně vede a která mu otvírá své nitro, nesmí být sděleno nikomu dalšímu, ani představeným doprovázené osoby („Nikomu není dovoleno [...] porušit právo kteréhokoliv člověka na ochranu jeho soukromí,“ CIC, kán. 220). Je tu jasný princip: církev nelze řídit na základě informací, které pochází z oblasti svědomí (dávám přednost výrazu „obor svědomí“ před „forum internum“, které odkazuje na výkon moci v rámci svátosti smíření). Církev můžeme řídit jen na základě informací, které jsou navenek známy, ledaže by se osoba sama, člen určitého církevního společenství, svobodně a bez jakéhokoliv nátlaku rozhodla a někomu ze svých představených sdělil některé záležitosti i svého svědomí. V tom případě mohou poskytnuté informace orientovat představené k určitému rozhodnutí ohledně její osoby. Právě proto, aby nedocházelo k záměně mezi dvěma rovinami a k deformovanému využívání důvěrných informací, je třeba oddělit roli doprovázejícího a roli představeného, a nemá ji zastávat tatáž osoba.

kritériem rozpoznávání Boží vůle (v Písmu se Boží volání častokrát setkává s neochotou adresáta). Proto je třeba, aby ten, kdo druhému pomáhá, uměl rozlišovat duchy, tj. vyznal se v onom komplikovaném vnitřním světě složeném z přání, dojmů, emocí, pocitů..., které jsou často dosti zmatené, navzájem si protirečí a potřebují být evangelizovány. Bylo by riskantní je jen tak beze všeho považovat za znamení Božího záměru s určitým člověkem. Samozřejmě to vyžaduje, aby byl doprovázející k něčemu takovému předem kvalifikován, jde však o kompetenci, kterou bude potřebovat i pro vlastní duchovní zkušenost, aby ovládal sám sebe a své vlastní „duchy“.

e) Pedagogická moudrost

Řada doprovázejících, kteří si nevědomky hrají na psychology, podléhá pokušení interpretovat, co druhý říká, hledat v tom skrytý smysl a doprovázené osobě ho odhalovat. Takový postup není moudrý. Když už nám záleží na tom, abychom v doprovázení inteligentně použili psychologicko-pedagogické prostředky, je třeba si uvědomit, že máme v každém případě podporovat u druhého jeho *osobní objevování* vlastních démonů, a ne mu naservírovat zvnějšku naši vlastní interpretaci a sdělit mu... diagnózu.

Moudrý duchovní průvodce doprovází a ukazuje, kudy vede cesta, ale nechá na doprovázeném, aby udělal rozhodující krok, tedy ten, jímž dospívá k pravdě o sobě samém. Nemáme ani představu, *o kolik je účinnější, když druhý na určité věci přijde sám, než když mu je sdělí někdo zvnějšku*. Když totiž subjekt sám odhalí vlastní protiklady, bude schopen z nich sám vyvodit závěry a dospět k (někdy i celkem nekompromisní) změně.

Naopak průvodce, který všechno vysvětluje a interpretuje, se dopouští dalšího nevhodného a závažného vpádu do soukromí druhého a dopouští se velmi vážné loupeže: bere druhému možnost naučit se metodě nebo cestě, která by ho mohla postupně vést ke stále hlubšímu sebepoznání a k následnému rozhodnutí ke změně. Jako by mu ukradl *právo odhalit sám pravdu o sobě*, se všemi výhodami, které to přináší. Někdy se vyplácí mít víc času a trpělivosti, respektovat toto právo a nechat, aby druhý sám odhalil vlastní rozporuplnost. „Čas je poslem Božím,“ říkával moudře blahoslavený Petr Faber.⁵

⁵ Srov. *Evangelii gaudium*, čl. 171.

2.2 Rozhodování

Duchovní vůdce by měl tomu, kdo se nechává vést, napomoci k větší zralosti v hledání Boha a jeho vůle, ke schopnosti zvolit si Boží vůli, a to ve svobodě a s odpovědností.

a) Vnitřní svoboda

Kdo zastává službu doprovázení, nemůže sledovat jiné cíle než pomoci druhému, aby odhalil, jaký je Boží plán s jeho životem, a mohl na něj, ať už je tento plán jakýkoliv, odpovědět. Dobrou službu nekoná doprovázející, který druhého nenápadně postrkuje na svoji stranu nebo předem promyšleným směrem, ať už je to směr teoreticky sebelepší. Kdyby toto mělo spoluutvářet rozhodnutí pro určité povolání, šlo by o jakousi *homologaci povolání*, nebo o *agresivní dobývání povolání*, nikoliv o pastorační povolání. A byl by to projev neúcty k Bohu a k druhému člověku.

Zvláštní pozornost tu musíme věnovat pokušení *moci*, které je velmi subtilní a vyskytuje se v tomto typu vztahů mnohem častěji, než bychom si mysleli. Proto jsme si nejdříve připomněli, že duchovní doprovázení jednotlivců je *služba*, a ten, kdo doprovází, je pouze *prostředníkem*. Mladý člověk má hledat odpověď, jakou má dát Bohu, nikoliv tomu, kdo ho doprovází. Doprovázející má být, jako byl Jan Křtitel, spokojený, že zprostředkoval setkání mezi Bohem a osobou, kterou doprovází: je spokojen, že může ustoupit stranou.⁶ Autentický průvodce stále bdí nad tím, aby se vyhnul mocenským choutkám, tedy přesvědčení, že se vším, i člověkem, lze manipulovat podle libosti, která ignoruje pověření „kultivovat a chránit“ lidství, jež mu bylo svěřeno: tento „nedostatek ochrany“ nevede ke svobodě, ale k zanedbání a poškození druhého člověka.

Konečně, jak už bylo připomenuto, je dobré dávat si pozor i na přesvědčení, že my sami už všechno známe, takže doprovázení, konfrontaci s někým a supervizi vlastně nepotřebujeme:⁷ *spojení samolibosti a moci je vražedné*, vede ke zneužívání druhých lidí, nebo už jím přímo je.

⁶ Ve východní praxi duchovního doprovázení vůdce a žák obvykle sedí jeden *vedle* druhého, střed vytváří dobře viditelný kříž, tedy nesedí naproti sobě. Jde o známý „princip přítomnosti třetího“.

⁷ Obecně se ví, že ti, kteří se různými způsoby dopustili zneužívání osob, které jim byly svěřeny, a měli opravdovou moc nad jejich svědomím, byli lidmi, kteří, když bylo třeba, sami neměli doprovázení, zpovědníka, ani duchovní vedení.

b) Nechat se oslovit tajemstvím

Je tu i druhá strana mince toho, o čem byla právě řeč. Dobrý doprovázející není pouze kdosi jako expert, který má druhého něčemu naučit, ale věřící, který – zatímco pomáhá mladšímu bratrovi rozpoznat Boží přítomnost ve vlastním životě – *se sám cítí oslovován Bohem, kterého v této podobě zatím neznal.*

Každé duchovní doprovázení je také dosud neznámou zkušeností Boha, jeho nové tváře, která chce něco sdělit a otázat se, a to především toho, kdo se druhým nabízí za jejich průvodce. Vyplývá z toho, že čím víc bude doprovázející sám za sebe odpovídat Bohu, s nímž se na své cestě setkává, tím víc bude schopen podniknout i odpověď doprovázeného mladšího bratra, aniž by se musel uchýlovat k nařízením a příkazům.

Proto je duchovní doprovázení milost především pro samotného doprovázejícího, je to milost *trvalé formace*. A je spojena s kontemplativním postojem. Výrazem tohoto postoje je schopnost dívat se na druhého člověka Božíma očima, pohledem, který spojuje maximální míru nepodmíněného přijetí s maximální mírou výzvy k vykročení na cestu. Je to radikálně pozitivní pohled, který vnímá vrozenou důstojnost druhé osoby, jež je za všemi jejími problémy. Je to pohled, který věří, že se druhý může změnit. Posiluje v něm důvěru a naději, že bude moci žít podle tajemného stvořitelského plánu Boha Otce.

Odtud plyne, říká papež František a cituje tu Jana Pavla II., „potřebnost pedagogiky, která postupně, krok za krokem, přivádí lidi k plnému osvojení si tajemství“.⁸ „Pro dosažení určité zralosti, tedy aby lidé byli schopni činit opravdu svobodná a odpovědná rozhodnutí, je třeba počítat s dostatkem času a mít obrovskou trpělivost.“⁹

c) Emoční zralost

Duchovní doprovázení vyžaduje emoční zralost, která umožňuje mít k druhému člověku pozitivní vztah, přát si, aby prospíval, a stát se pro něho „bližním“. Tato zralost se rodí z jistoty, že doprovázený sám už lásku zažil. Kdo tuto jistotu nemá, nemůže vykonávat tuto službu, ani napomáhat k rozhodnutí víry osobám ve fázi rozlišování.

Nemůže dobře pomáhat ten doprovázející, který je ve vztahu doprovázení příliš emočně angažovaný. Riskuje, že bude příliš ústupný a přizpůsobivý, bude se obávat provokovat druhého a klást na něj nároky,

⁸ Jan Pavel II. *Ecclesia in Asia*. AAS 92 (2000), s. 481.

⁹ *Evangelii gaudium*, čl. 171.

nebo naopak bude druhým manipulovat, naléhat na něj a vázat ho na sebe, ne na Boha.

Víme, jak dramaticky končívají duchovní vztahy narušované emočně-sexuální nezralostí doprovázejícího. Podobný vůdce je schopen udělat všechno pro to, aby o konkrétní vztah nepřišel. Bude vysílat ambivalentní signály, které mohou druhou osobu velmi těžce rozrušovat a dezorientovat, nebo naopak bude doprovázeného systematicky ujišťovat o tom, že je vše v pořádku, jen aby dosáhl svého, někdy s rostoucí morální uvolněností. Bude na sebe druhého vázat, jako by šlo o věčné pouto, a vyvolávat v něm pocit provinění a trestu za to, kdyby se chtěl svěřit někomu jinému, nebo uhýbal před jeho návrhy. Někdy tento ambivalentní vztah, pokud k němu dochází v komunitním prostředí, doprovází „skrývání“ se za zdánlivý opak, tj. zdánlivé odmítání druhého, aby nebylo vzbuzeno podezření. Kdo takto jedná, evidentně nemyslí na druhého a jeho prospěch, ale využívá pomáhající vztah pro sebe, čili zneužívá druhého člověka.

d) Vztahová citlivost

Duchovní doprovázení směřuje k tomu, aby se prožívání doprovázené osoby podobalo ježíšovskému vzoru, aby si osvojila jeho niterný pohled, jeho zápal pro Boží království, jeho vnímavost vůči tomu, co je na člověku slabé a křehké. Neexistuje jiný způsob, jak druhého doprovázet tímto směrem, než skrze to, že my sami jsme si osvojili tuto ježíšovskou vnímavost. Znamená to, že cíl, k němuž spějeme, by měl být totožný s cestou a s komunikačně-vztahovým stylem doprovázejícího.

Jen takový starší bratr, který si sám osvojil vnímání, citění a postoje, jaké má Ježíš, bude moci doprovázet mladšího bratra k tomu, aby si i on osvojil synovské vnímání, citění a postoje, které nacházíme v Kristu. Konkrétně mu napomůže najít onen středobod, kde se blízkost setkává s úctou k druhému, bratrská spřízněnost se smyslem pro tajemství jiného člověka, opravdový vztah s pozváním do samoty, ničím nepodmíněné přijetí s výzvou ke změně, k růstu a k obrácení.

Proto musí být každý doprovázející připraven, a to nejen v oblasti duchovních věd, ale také v oblasti *lidské* formace, nejen na úrovni teorie, ale především askezí duchovního života, který věřícího vychovává k tomu, aby prožíval víru (a vztah k Bohu) jako absenci i přítomnost, blízkost i vzdálenost, samotu i společenství, pochyby i jistotu, světlo i temnotu..., a vyhnul se tak nebezpečnému zaměření pouze na jednu ze dvou existujících polarit (psychologizaci či spiritualizaci,

přehnanému zdůrazňování vůle či naopak spontánnosti), které by posléze vedly k deformaci jeho života víry.

3. Typologie doprovázejících

Výraz doprovázející je zde třeba chápat nejen jako odkaz na konkrétní osobu, která nás vede k tomu, abychom rostli, ale šířeji jako složitou a různorodou skutečnost, již představuje jakákoliv jinakost. Ve správně pojaté trvalé formaci je to Bůh Otec, který nás formuje hlavně skrze vztahy, a to jakékoliv vztahy. Častokrát ten, kdo nám stojí po boku, může představovat tajemné prostřednictví jeho vůle a může nám pomoci nalézt cestu, po které následovat Pána.

Po této premise si můžeme dovolit rozlišit následující vzestupnou sérii typů doprovázejících.¹⁰

3.1 Dialogické doprovázení: duchovní důvěrník či přítel

Jde o nejčastější typ. Vzniká tak, že postupně v prostředí, ve kterém žijeme, navážeme blízký vztah s osobou, které si z nějakého důvodu ceníme (může jít o jednoho ze spolubratrů, nebo seniora komunity či dobrého a moudrého přítele). Četnost setkání je různá a liší se podle věku a potřeby. Jde o bratrský a přátelský vztah, kde převažuje rovnocennost, svoboda a spontánnost, nejde o vztah na základě autority. Umožňuje však velkou otevřenost jedné i druhé straně. I toto je forma „doprovázení“, kus společné cesty dvou lidí, kteří spolu něco sdílejí. Může se z něj vyvinout hluboký, důležitý a plodný vztah, ale obvykle není trvalý ani výlučný a je třeba dávat pozor, aby se z něj nestalo prosté přátelství.

3.2 Duchovní a penitenciální cesta: zpovědník

Také zpovědník je určitý typ duchovního vůdce., ale jen za určitých podmínek. Především záleží na kvalitě zpovědi, která se nemá redukovat na seznam přestupků, ale má se dotýkat i tajemných hlubin našeho vnitřního světa (našich motivací, dojmů, pocitů...) a má být projevem schopnosti do hloubky zkoumat vlastní nitro, tj. má jít o dospělou, nikoliv infantilní zpověď. Tento vztah má být stabilní, ke svátosti se má přistupovat poměrně často a pochopitelně vyžaduje jednoho zpovědníka, ne jejich střídání.

¹⁰ Srov. A. Louf, *Generaci dallo Spirito*. Magnano: Qiqajon 1994, s. 54–59.

Jestliže je situace zpovědníka taková, že opravdu do hloubky dotyčného poznává, nic nebrání tomu, aby dané osobě pomohl hledat Boží tvář a odpovědět na Boží výzvu.

3.3 Průvodce procesem (řeholní či kněžské) formace: duchovní vůdce

Zvláštní případ představuje institučně ustavená osobnost vychovatele či formátora na specifické cestě formace, která se odehrává v semináři či v noviciátě, případně uvnitř mimořádné zkušenosti (např. měsíční ignaciánské exercicie) či ve zvláštní životní situaci, kdy druhý prosí o doprovázení např. kvůli rozlišování povolání, nebo kvůli překonání určitých obtíží a krizí, či aby mu někdo pomohl projít konkrétním životním úsekem. Obvykle se jedná o jasně ohraničené, ale velmi intenzivní období doprovázení. Neznamená to však, že tento průvodce nemůže prokázat službu dané osobě i v následujících fázích života. Je důležité, abychom během celého našeho života měli nějakého duchovního průvodce.

Průvodcem má být ten, kdo je explicitně pro tuto službu připraven, a to pokud možno nejen po duchovní, ale také po psychologické stránce (existují záležitosti, které nejsou na první pohled vidět a o nichž ani doprovázený subjekt nemusí mít tušení). Tento typ vztahu má charakter výlučnosti a zákrok ze strany tohoto doprovázejícího má přednost před ostatními typy rádců a průvodců osoby ve fázi vstupní formace. Podobá se vztahu mezi učedníkem a učitelem, kterému učedník svěří svůj život.

3.4 Duchovní otcovství: abba

Jde o poměrně vzácný a nesamozřejmý dar a charisma. Jedině tady je na místě hovořit o skutečném „duchovním otcovství“. Dotyčné osobě toto charisma není svěřeno proto, že je mimořádně schopná nebo zkušená, ani kvůli roli, která jí byla svěřena (být formátorem). Jde o netušený dar z Boží strany a o odhalení naší vlastní otcovské role. Je darem, se kterým nelze předem počítat, ani si ho sám přisvojit. Dodává dotyčné osobě velikou duchovní autoritu, která má být přijata ve svobodě spojené s láskou.

Ze samotné povahy vztahu (duchovního) otcovství vyplývá, že jde o vztah jedinečný a výlučný; když duchovní otec odejde, nemá se vyhledávat další. Také nemá být vyhledáván za každou cenu. Božího otcovství se lze dotknout v mnoha podobách v průběhu každého

lidského života a nemusí na sebe brát nutně právě formu duchovního otcovství, o kterém mluvíme. Tím spíše bychom se, pokud někoho doprovázíme, neměli automaticky považovat za osobně obdařené tímto charismatem.

Autentické doprovázení na sebe bere řadu jiných podob a na druhé straně nic nebrání ani tomu, abychom se domnívali, že toto výjimečné charisma může být v jakési implicitní formě obsaženo v každém vztahu mezi věřícími lidmi. Možná jsme všichni povoláni být tak trochu matkami a otci, ale také syny a dcerami ve víře pro mnohé naše bratry uprostřed našich každodenních vztahů, přestože jsme se v této reflexi zaměřili především na třetí formu doprovázení, která je považována za klasickou a běžnou, potřebnou a nezbytnou alespoň ve fázi vstupní řeholní či kněžské formace.

4. Mojžíšovy opánky

Druhý člověk je posvátným teritoriem, kterého se nikdo nesmí zmocnit a pošlapat ho, jak to naznačuje příběh o Mojžíšově hořícím keři, symbolu Božího tajemství. Tváří v tvář tajemství člověk, zvláště ten, který stojí po boku někomu dalšímu a má mu být bližním, musí zaujmout postoj, o kterém biblický text říká: „Nepřibližuj se sem! *Zuj si opánky*, neboť místo, na kterém stojíš, je půda svatá.“¹¹

Co je to za opánky? Už jsme zmínili postoje, které nenapomáhají být nablízku tomu, kdo rozlišuje Boží vůli pro vlastní život. Pokusme se je nyní bez nároku na úplnost a postižení všech aspektů problému shrnout.

Zvláště nebezpečné jsou „opánky“ samolibosti, improvizace, ztráty smyslu pro tajemství (Boha i člověka), interpretační povrchnosti, spiritualismu i psychologizování, přesvědčení, že doprovázející nepotřebuje být doprovázen, rigidní a omezené vnímání Boha i člověka. Za překážky můžeme považovat i sklon využívat vztah k druhému člověku pro naplnění vlastních psychologických potřeb, zvláště potřeby být milován a oceňován, nebo potřeby mít moc a vládnout nad životem osoby, která mi důvěřuje, a přesvědčení, že se nemám od druhého a jeho duchovní cesty co naučit. Překážkou je i prožívání duchovního doprovázení jako zátěže nebo ztráty času, nerespektování důvěrného

¹¹ Ex 3,5.

charakteru doprovázení a konečně i strach z blízkosti, kterou vztah vytváří.

Všechny tyto „opánky“ je třeba zout, protože nám brání vstoupit na posvátnou půdu druhého člověka, či vůbec všimnout si, že je „svatá“. V určitých případech chůze v podobné „obuvi“ vedla k opravdovým skandálům v pravém smyslu slova.

Naopak „musíme dát svému putování rytmus uzdravující blízkosti, s uctivým pohledem plným soucitu, a zároveň spořádaně a svobodně povzbuzovat ke zrání v křesťanském životě“.¹²

5. Závěrečná doporučení

Na závěr si dovoluji připojit několik praktických doporučení, která zároveň tvoří souhrn základních sdělení tohoto textu.

- Vyplatí se vytvářet určitou *kulturu* duchovního doprovázení, která by odpovídala autentické tradici církve a současně reagovala na podněty humanitních věd, aby každý člen (především v komunitách určených pro vstupní formaci) měl vlastní individuální doprovázení a nebyl na duchovní cestě ponechán sám sobě.
- Je třeba vyjasnit si, že mít duchovní doprovázení je *standardní* součástí vstupní i trvalé formace. Individuální doprovázení nemá být považováno za cosi, co se týká jenom mladých členů komunity v období noviciátu, seminaristů či osob, které mají zvláštní problémy.
- Duchovní doprovázení není totéž co *zpověď*, existují tu určité rozdíly. Nic ale nebrání, aby duchovní doprovázející byl i zpovědníkem dotyčné osoby.
- Duchovní doprovázení se nemá nabízet jen uvnitř *vlastní* skupiny, kongregace nebo hnutí (šlo by o výraz velmi častého zahledění do sebe, které vysílá subtilní a ambivalentní signál, že my jsme nejlepší).
- Neplést si tento typ služby s jinými rolmi, např. s rolí *autority*, garantovat rozlišení mezi forum internum a forum externum.
- Podporovat *svobodu* ve volbě doprovázejícího a ještě víc při volbě zpovědníka.
- Doporučuje se všemi způsoby podporovat *přípravu* kompetentních duchovních průvodců, věnovat pozornost jejich duchovní

¹² *Evangelii gaudium*, čl. 169.

i psychologické vybavenosti a dbát, abychom tu neměli improvizované duchovní vůdce, kteří zanedbávají či podceňují ostatní úkoly, jež jim byly svěřeny.

*Via S. Bakhita 2a
37030 Poiano di Valpantena, Itálie
e-mail: amedeo.cencini@canossiani.or*